

Řecký antikomunismus z pohledu protikomunistické legislativy (1917–1967)

Nikola Karasová

Neograeca Bohemica | 19 | 2019 | 47–68 |

Greek Anti-Communism from the Perspective of Anti-Communist Legislation (1917–1967)

This article deals with the issue of anti-communism in Greece with a special focus on the anti-communist legislation introduced between 1917 and 1967. These legislative measures were part of a broader anti-communist campaign that affected various areas of public life, including the spheres of education, religion, culture, the media, and state propaganda. Based on the legislative acts as primary sources and some relevant literature, the analysis focuses on the development of the political persecution of the Greek Left and sets it in the contexts of the interwar period (1917–1941), the Greek Civil War (1946–1949), and the post-Civil War era (1949–1967). It attempts to explain the motivations that led Greek political elites to adopt anti-communist legislation and examines the implications for the legal system. The article follows the anti-communist policies of both liberal and conservative political powers as well as those of two dictators (Theodoros Pangalos and Ioannis Metaxas). Furthermore, it considers the new tendencies that took place under the influence of the Cold War and greater US engagement in Greece.

Keywords

Greece, anti-communism, anti-communist legislation, Communist Party of Greece

Výzkum byl podpořen Grantovou agenturou Univerzity Karlovy (projekt č. 32217).

Řecká politická scéna, a potažmo celá společnost, byla v průběhu 20. století zmítána řadou vyhocených vnitřních konfliktů. Vnější projevem dlouhodobé politické, ekonomické a sociální nestability bylo časté střídání vlád, jehož příčinou byla nejenom značná slabost vládnoucích kabinetů, ale i četné vojenské intervence, jež v několika případech vedly až k nastolení diktatury. V meziválečném období představoval nejvýraznější štěpnou linii spor mezi liberálními republikány (venizelisty) a konzervativními monarchisty (antivenizelisty), který se v letech 1915 až 1917 v důsledku tzv. národního rozkolu (*ethnikos dichasmos*) vyvinul ve svého druhu občanskou válku. Na jeho počátku stály spory mezi premiérem Eleftheriem Venizelem a králem Konstantinem I. o zahraničněpolitickou orientaci země a její zapojení do první světové války. Výsledkem byl dalekosáhlý ideologický a politický souboj o charakter státního zřízení, který v následujících desetiletích podryval akceschopnost vlád i soudržnost společnosti. Aniž se rozepři mezi monarchisty a republikány podařilo vyřešit, byla v důsledku druhé světové války a občanské války (1946–1949) zastíněna novou štěpnou linií, která společnost rozdělila na příznivce a odpůrce komunismu.

Vyhrocená protikomunistická kampaň se v Řecku odehrávala především v padesátých a šedesátých letech. Kořeny řeckého antikomunismu ale sahaly minimálně do období konce první světové války a následného vzniku první celorecké, ryze marxistické politické strany, zaměřující se na prosazování zájmů dělnické třídy, Socialistické dělnické strany Řecka (*Socialistiko ergatiko komma Ellados*; SEKE). Tato studie se zabývá řeckým antikomunismem v letech 1917 až 1967 z pohledu dobového zákonodárství. Pokrývá tak legislativní snahy o potlačení komunistického hnutí ze strany liberálních i konzervativních politiků, ale i dvou diktátorů: Theodora Pangalose (1925–1926) a Ioannise Metaxase (1936–1941). Po většinu tohoto období bylo Řecko monarchií, s výjimkou let 1924 až 1935, kdy byla zavedena republikánská ústava. Po vyhlášení Trumanovy doktríny v roce 1947, tedy v období počínající studené války, pak můžeme sledovat rostoucí vliv USA na řecký vnitropolitický vývoj, který se projevil též v legislativní oblasti.¹ Článek se naopak již nezabývá obdobím tzv. plukovníké junty (1967–1974). Byť se nepochybně jednalo o vyhoceně antikomunistický režim, na rozdíl od meziválečných diktatur politickou moc plně převzala armáda. Junta tak nejenom přerušila parlamentní tradici a kontinuitu právní moci, ale popřela též dosavadní neodmyslitelné spojení mezi armádou a řeckým monarchem. Z tohoto důvodu proto sedmiletá vláda řeckých plukovníků představuje svébytné období, obtížně srovnatelné s předchozím vývojem.

1 Viz např. Alivizatos (1983: 474–487); Samatas (1986: 7–9); Bournazos (2014: 15).

Dále je třeba zdůraznit, že problematika antikomunismu měla v Řecku (tak jako v případě jiných států) mnoho rovin, z nichž protikomunistická legislativní opatření tvořila jen malou část. Již v meziválečném Řecku došlo k významnému rozvoji antikomunismu jako myšlenkového směru, který především v období po občanské válce (1949–1967) našel široké společenské uplatnění, ať už ve sféře vzdělávání, výchovy a náboženství (prostřednictvím školství i v Řecku tolik významné pravoslavné církve), tak v oblasti kultury, médií a státní propagandy.² Tato studie se zaměřuje pouze na jednu z tváří této širší protikomunistické kampaně, která je však o to významnější, že měla za bezprostřední následek dlouhodobé pronásledování řeckých občanů na základě politického přesvědčení a potlačování politické opozice. Analýza dobové legislativy bude doplněna o poznatky z relevantní sekundární literatury především řeckých autorů. Na úvod budou představeny okolnosti vzniku komunistického hnutí v Řecku a objasněny příčiny silného politického odporu, který aktivity řeckých komunistů vyvolaly. Následně je text rozdělen chronologicky do tří částí, v nichž je protikomunistická legislativa zkoumána nejprve v kontextu meziválečného období, dále za občanské války, a konečně v době studenovělečného režimu po občanské válce.

Počátky řeckého komunistického hnutí

Komunistické hnutí se v Řecku, v porovnání se západní Evropou, začalo utvářet se značným zpožděním. Přispěl k tomu jak převážně venkovský charakter země, tak omezený počet průmyslových dělníků, kteří by mohli zformovat proletariát s vyhraněným třídním uvědoměním. První socialistická uskupení se začala organizovat v industrializovaných oblastech Atén, Pirea, Volosu a Patrasu teprve na přelomu 19. a 20. století. Specifickou pozici pak měla Soluň jako město s významným podílem židovského obyvatelstva přezdívané Jeruzalém Balkánu. Místní židovská komunita hrála významnou úlohu při založení Socialistické dělnické federace (*Socialistiki ergatiki omospondia*; 1908–1918). Ta svým plánem na vznik samostatného federativního makedonského státu (včetně Řecku náležící tzv. egejské Makedonie) vyvolala po roce 1912, tedy po připojení do té doby osmanské Soluně k Řecku, značný odpor centrální moci.³ Aktivity soluňských socialistů tak naznačily některé z budoucích problémů řeckého komunistického hnutí, vedle rostoucího antisemitismu řecké společnosti především neschopnost zaujmout pragmatické stanovisko při řešení makedonské otázky.

2 Srov. Mitsopoulou (2014: 201–318).

3 Ibid., 87.

Přelomovým okamžikem bylo založení Všeobecné konfederace pracujících Řecka (*Geniki synomospondia ergaton Ellados*; GSEE) v říjnu 1918 a již zmiňované Socialistické dělnické strany Řecka (SEKE) v listopadu téhož roku.⁴ Vznik SEKE byl nepochybně inspirován nedávnou říjnovou revolucí v Rusku. Ve stejné době nicméně Řecko trpělo dlouhodobou politickou nestabilitou a ekonomickým vyčerpáním způsobeným nepřetržitou účastí ve vojenských konfliktech: nejprve v balkánských válkách (1912–1913) a později v první světové válce. Zapojení do řecko-turecké války (1919–1922) a následná maloasijská porážka Řecka vedly k radikalizaci domácího dělnického hnutí a postupnému převzetí kontroly nad SEKE a GSEE bolševickými sympatizanty.⁵ Již v dubnu 1920 se SEKE oficiálně připojila ke Komunistické internacionále (dále jako Kominternu) a v roce 1922 přidala k názvu strany slovo „komunistická“. V roce 1924, v rámci politiky bolševizace (*bolševikopoiisi*), SEKE přijala titul Komunistická strana Řecka / Řecká sekce Komunistické internacionály (*Kommounistiko komma Ellados / Elliniko timmatis Kommounistikis Diethnous*; KKE/ETKD). Po legislativních volbách v roce 1926 KKE poprvé vyslala své zástupce do parlamentu.⁶

V první polovině 20. století KKE prošla zcela bezprecedentním vývojem. Slovy řeckého historika Andrease Stergia prodělala strana během prvních tří dekád své existence přerod z „politické sekty“ v masovou stranu, aby se po porážce v občanské válce opět vrátila do předchozí podřadné pozice.⁷ V meziválečném období dosahovali řečtí komunisté nízkých volebních výsledků, pohybujících se v rozmezí 1–2 procent ve dvacátých letech a 4–6 procent ve třicátých letech, s výjimkou voleb roku 1936, kdy strana v rámci širší volební koalice získala téměř 10 procent hlasů.⁸ Politický vliv KKE zůstal omezený hned z několika důvodů. Jak již bylo řečeno, z pohledu sociální struktury Řecko nedisponovalo výraznou dělnickou vrstvou. Chyběla zde též významnější tradice politického radikalismu s důrazem na sociální dimenzi. Většinu populace tvořili rolníci, mnozí z nich navíc byli vlastníky půdy.⁹ Kromě nich KKE nejčastěji nacházela sympatizanty mezi dělníky tabákových továren, příslušníky slavo-makedonské a muslimské menšiny, maloasijskými a pontskými uprchlíky, kteří dorazili do Řecka po řecké vojenské porážce roku 1922 a následně výměně populace s Tureckem, a mezi městskými intelektuály. Strana měla v tomto období

4 Esche (1982: 28–29); Koliopoulos – Veremis (2002: 110).

5 Apostolakou (1997: 413–414).

6 Meynaud (1965: 172–273); Esche (1982: 29–30, 36).

7 Stergiou (2011: 101).

8 Alivizatos (1983: 379).

9 Koliopoulos – Veremis (2002: 111).

několik tisíc členů, přičemž největší nárůst zaznamenala okolo roku 1936, kdy čítala až 15 tisíc členů.¹⁰

Vezmeme-li v úvahu volební výsledky KKE a její malou členskou základnu, strana jen těžko mohla meziválečný režim ohrozit. Její pouhá existence nicméně zpochybňovala úlohu řeckých politických a ekonomických elit. Komunistická ideologie podkopávala tradiční sociální struktury, klientelistické sítě a mocenské vztahy tím, že vytvářela nové vazby mezi skupinami a jedinci a určovala jejich novou veřejnou identitu.¹¹ Mimoto radikálně vystupovala proti stávajícímu politickému a společenskému řádu. V první polovině dvacátých let se KKE intenzivně připravovala na komunistický převrat. Dva pokusy o vojenský puč v letech 1922 a 1923 a zavedení republikánského zřízení v roce 1924 ji totiž utvrdily v přesvědčení, že kolaps státního systému je neodvratný.¹² Pro své bezpodmínečné následování direktiv Kominterny pak byla KKE vnímána politickým establishmentem jako agent sovětských zájmů. Strana ve své loajalitě vůči Moskvě přijala řadu opatření, která byla vnímána jako protichůdná vůči potřebám řeckého státu. Řečtí komunisté odsuzovali mezinárodní uspořádání nastolené po první světové válce, stejně jako řeckou nacionalistickou kampaň do Malé Asie.¹³

Některé politické záměry KKE nejen vyvolávaly odpor domácích elit a voličů, ale přispívaly též k rozkolu uvnitř strany. V roce 1924 KKE do svého programu začlenila požadavek na zřízení autonomní Sovětské republiky Makedonie a Thrákie jako součásti komunistické Balkánské federace. Řecko oblasti egejské Makedonie a západní Thrákie anektovalo i s tamní národnostně rozmanitou populací v důsledku balkánských válek a první světové války. Řečtí komunisté vinili aténskou vládu ze snahy změnit etnickou kompozici regionu ve prospěch řeckého prvku jeho osídlováním maloasijskými a pontskými Řeky.¹⁴ Citlivost makedonské otázky spočívala jednak v historickém odkazu letitých bojů Řeků, Bulharů a Srbů o tato území, jednak v nutnosti řecké vlastnictví uhájit i do budoucna proti bulharskému revizionismu a jugoslávským politickým a ekonomickým ambicím, tím spíše, že řecká severní hranice byla velice zranitelná.¹⁵

Plán KKE na vytvoření makedonského státu proto řecké politické vedení vyhodnotilo jako výraz podpory separatismu. Také u místního řeckého obyvatelstva se tato myšlenka setkala s nepochopením. V navrhovaném státě by Řekové

10 Mitsopoulou (2014: 94); Esche (1982: 30–31).

11 Apostolakou (1997: 409–410, 416–417).

12 Koliopoulos – Veremis (2002: 113).

13 Ibid., 110–111.

14 Podrobněji viz Šlupkov (2006: 31–48).

15 Hatzivassiliou (2006: 5–8).

sice byli vedle Slavomakedonců, Arumunů, Albánců a Muslimů (tj. slavofonního obyvatelstva vyznávajícího islám) uznáni za jednotlivé „národy“, ale neměli by sami užívat termín Makedonci, který byl v komunistické terminologii vyhrazen pouze Slavomakedoncům.¹⁶ Poněvadž maloasijské a pontské uprchlíci patřili spolu se Slavomakedonci k hlavním stoupencům KKE, oficiální postoj strany k makedonské otázce vyvolal neřešitelný problém. Po celá dvacátá léta strana trpěla vnitřním napětím, vyplývajícím z nemožnosti sladit potřeby domácí politiky s nutností zavádění sovětských direktiv. Situaci vyřešil až zásah Kominterny, která v roce 1931 jmenovala nové politbyro KKE a otevřela tak cestu k moci bolševickým kádřům vyškoleným v Moskvě, včetně budoucího generálního tajemníka Nikose Zachariadise.¹⁷

Protikomunistická legislativa v meziválečném období

V počáteční fázi nebyl postoj řeckých elit vůči požadavkům dělnického hnutí nepřátelský. Během svého prvního funkčního období v roli premiéra (1910–1915) se liberál Eleftherios Venizelos pokusil některým z výzev vyhovět. Během let 1910 až 1914 prosadil několik zákonů s cílem zlepšit sociální situaci dělnictva a nastavit regulaci pracovního trhu a činnosti odborů. Tímto způsobem chtěl zabránit radikalizaci hnutí a získat dělníky na svou stranu.¹⁸ Nejen představitelé jeho Liberální strany (*Komma Fileleftheron*), ale též konzervativci z druhé nejvýznamnější politické strany v zemi, Lidové strany (*Laiiko Komma*), projevovali zájem o potřeby pracujících, a to především ze zjištěných důvodů a paternalistických pozic.¹⁹ Radikalizaci dělnictva se ovšem řeckým úřadům zabránit nepodařilo. Aktivita dělníků se naopak stupňovala, především pod dojmem rostoucího vnitropolitického napětí let 1924 až 1936 a v důsledku ekonomické krize počátkem třicátých let. Řecké elity proto vnímaly komunismus stále silněji jako hrozbu. Zatímco liberální kritika spočívala zejména v odsouzení nepřátelského postoje komunismu vůči demokracii, parlamentarismu a svobodě a jeho údajné kulturní podřadnosti, konzervativci ho vnímali jako ohrožení tradičních hodnot vlasti, náboženství a rodiny. Pro zástupce obou stran představoval komunismus symbol slovanské rozpínavosti.²⁰ Z těchto důvodů vlády lidovců i liberálů, navzájem znesvářených od dob národního rozkolu, otevřeně

16 Koliopoulos – Veremis (2002: 112–114).

17 Esche (1982: 32–33).

18 Apostolakou (1997: 410–412); Esche (1982: 29).

19 Meletopoulou (1993: 64); Mitsopoulou (2014: 90–91).

20 Mitsopoulou (2014: 99–108).

vystupovaly proti KKE a příležitostně přistupovaly k zavádění protikomunistických opatření.

Významným prostředkem politické perzekuce se stala instituce soudních a administrativních deportací, tj. uvalení nuceného exilu mimo místo trvalého pobytu. S tímto záměrem byla poprvé zavedena Venizelovou vládou v roce 1917. Nucenému exilu byly na základě rozhodnutí soudu podrobeny osoby, jejichž činnost ohrožovala řeckou vojenskou účast v první světové válce nebo představovala hrozbu veřejné bezpečnosti.²¹ Zákon 755/1917 poté sloužil vládám venizelistické i antivenizelistické orientace jako záminka k perzekuci levice. Za vyhroceně antikomunistické Pangalovy diktatury (1925–1926), která poprvé postavila KKE mimo zákon, byly zavedeny tzv. komise pro veřejnou bezpečnost (*Epitropes Dimosias Asfaleias*). Ty měly právo na základě legislativního dekretu z 2. června 1926 nařídit deportaci bez předchozího rozhodnutí soudu, pouze na základě policejního návrhu, a tedy v podstatě jako „preventivní opatření“.²² Deportovány mohly být osoby podezřelé z komunistických aktivit, nejčastěji v souvislosti s makedonskou otázkou, a obecně političtí oponenti režimu, a to na maximální dobu jednoho roku. Za účelem potlačení komunistické „subverze“ bylo navíc v rámci policie zřízeno specializované Oddělení zvláštní bezpečnosti (*Ypiresia Eidikis Asfaleias*). Armáda ze stejného důvodu provozovala disciplinární vojenský tábor v Kalpaki (1924–1934), kam umísťovala politiky „nespolehlivé“ brance.²³

S rozmachem stávkového hnutí přistoupila Venizelova vláda na konci dvacátých let k přijetí zákona 4229/1929, známého též jako *Idionymon*.²⁴ Zákon kriminalizoval komunistickou či „podobnou“ ideologii, případně činnost vedoucí k násilnému rozvratu společenského uspořádání nebo odtržení části řeckého území, a to i ve stadiu záměru. Ačkoli tento zákon nevedl k zákazu činnosti KKE, penalizoval veřejná vyjádření podpory této straně, stejně jako propagaci komunismu. Vedl také k rozpuštění všech komunistických spolků pro jejich údajnou společenskou nebezpečnost. Členové armády, stejně jako zaměstnanci veřejného sektoru měli zakázáno vstupovat do zmíněných organizací. Osoby usvědčené na základě tohoto zákona byly trestány vězením či deportací až na dobu 24 měsíců.²⁵ Je paradoxní, že jednou z motivací k přijetí zákona byla snaha skoncovat s praxí administrativních deportací, prováděných na základě policejních

21 Nomos 755/1917.

22 Nomothetiko diatagma 178/1926. Viz také Alivizatos (1983: 342–346); Koliopoulos – Veremis (2002: 115).

23 Alivizatos (1983: 380–381); Samatas (1986: 25–26).

24 Nomos 4229/1929.

25 Viz také Apostolakou (1997: 419); Stergiou (2011: 102).

rozhodnutí, která byla vnímána jako protiústavní. Nově tedy směl o deportacích osob rozhodovat pouze soud. I nadále ovšem *Idionymon* porušovalo ustanovení ústavy z roku 1929 garantující osobní svobodu a svobodu slova. Mimoto byly již v roce 1931 administrativní deportace opět obnoveny z důvodu neefektivity a pomalosti soudů a jejich neochoty trestně stíhat politické oponenty vlády bez pádných důkazů.²⁶ Zákon zůstal v platnosti až do roku 1936, kdy jej za Metaxasovy diktatury nahradila přísnější opatření.

Navzdory rostoucím represím členská základna KKE v průběhu třicátých let rostla. V atmosféře sílící krajní pravice v řeckém i evropském kontextu schválila KKE na svém 6. sjezdu v prosinci 1935 strategii lidové fronty proti fašismu, přijaté na 7. sjezdu Kominterny v létě téhož roku. Obraz řeckých komunistů jako bojovníků proti fašismu a politických mučedníků zajistil straně sympatie většího množství voličů i navázání krátkodobé spolupráce s liberály.²⁷ KKE dále posílila po parlamentních volbách roku 1936, kdy jejích 15 poslanců sehrálo zásadní úlohu v povolebních vyjednáváních. Ta se ocitla ve slepé uličce poté, co ani lidovci, ani liberálové nebyli schopni sestavit většinovou vládu a vzájemnou spolupráci zcela vyloučili.²⁸ Příklad komunistické podpory liberálního kabinetu výměnou za zrušení protikomunistické legislativy pak vytvořil prostor pro nastolení krajně pravicové a ultrakonzervativní Metaxasovy diktatury.

Generál Metaxas, zjevně inspirovan autoritativními režimy své doby, vytvořil Řecko v represivní stát, který pronásledování politické opozice dovedl na zcela novou kvalitativní i kvantitativní úroveň. Jeho metody zahrnovaly sledování obyvatel a zakládání tajných složek na občany, masové deportace politických oponentů do režimem zřizovaných internačních táborů, programy politické převýchovy a vynucování přiznání za použití psychického nátlaku i fyzického mučení.²⁹ *Idionymon* bylo nahrazeno donucovacím zákonem 117/1936, jenž režimu sloužil k perzekuci levicové i liberální opozice.³⁰ Pozornost ale zaslouží především donucovací zákon 1075/1938, který do právního systému zavedl některé prvky protikomunistické politiky, které přetrvaly až do doby po občanské válce.³¹ Zaprvé legalizoval existenci internačních táborů, sloužících k umístění deportovaných osob. Dále zavedl tzv. potvrzení o společenském smýšlení (*pistopoiitiko koinonikon fronimaton*), čili o oddanosti režimu, které sloužilo jako předpoklad pro získání zaměstnání ve veřejném sektoru a ve

26 Alivizatos (1983: 347–374).

27 Stergiou (2011: 102).

28 Meynaud (1965: 173); Hondros (1993: 39).

29 Papacosma (2007: 183); Samatas (1986: 26–27).

30 Anagkastikos nomos 117/1936.

31 Anagkastikos nomos 1075/1938.

státních podnicích. Stejná logika byla uplatněna v případech tzv. prohlášení lítosti (*dilosis metanoias*), které původně tvořilo základ pro žádost o propuštění politických vězňů na svobodu nebo o snížení trestu, ale následně se vyvinulo v prostředek psychického nátlaku vůči podezřelým z komunismu. Signatáři těchto prohlášení, typicky publikovaných místním tiskem, v nich byli nuceni zříct se komunistické ideologie a vyjádřit loajalitu Metaxasově režimu.³²

Za Metaxasovy diktatury se do organizační struktury KKE infiltrovala tajná policie a zcela narušila její fungování. Přibližně dva tisíce předních stranických kádrů bylo zatčeno, včetně celého ústředního výboru.³³ V době vypuknutí druhé světové války tak bylo vedení strany ve vězení. Vlivem izolace nedokázala KKE zprvu zaujmout jednotné stanovisko k podpisu sovětsko-německého paktu v srpnu 1939 a italské invazi do Řecka na přelomu let 1940 až 1941. Část vedení dokonce podpořila válečné úsilí řecké vlády, neboť si po jistou dobu nebyla vědoma existence direktivy Kominterny, jež konflikt interpretovala jako „střet dvou imperialistických bloků“.³⁴ Okupace Řecka mocnostmi Osy byla zahájena v dubnu 1941, ale teprve po německém útoku na Sovětský svaz v červnu téhož roku, nyní již plně v souladu s postojem Kominterny, KKE vyzvala k odporu vůči agresorům. Zatímco řecká politická reprezentace opustila zemi a obnovila svou činnost v exilu a v Aténách byla vytvořena loutková vláda, KKE se zapojila do formování masového hnutí odporu – Národněosvobozené fronty / Řecké lidové osvobozené armády (*Ethniko Apeleftherotiko Metopo / Ellinikos Laïkos Apeleftherotikos Stratos*, EAM/ELAS).

Na konci okupace, v říjnu 1944, již EAM/ELAS ovládala většinu řeckého území. K organizaci se hlásilo přibližně půl až jeden a půl milionu členů, zatímco členská základna samotné KKE se rozrostla na 400 tisíc osob.³⁵ Ambice EAM podílet se na politickém rozhodování o poválečném uspořádání země však narážely na odpor exilové vlády i jejích zahraničních spojenců, Velké Británie a později především USA. Ozbrojené střety mezi prokomunistickými a protikomunistickými silami se vyskytovaly už v době okupace a vzájemné spory se znovu vyhroutil po osvobození Řecka, během prosincových událostí roku 1944 (tzv. bitva o Atény, resp. *dekemvriana*). Rostoucí napětí mezi oběma tábory opětovně přerůstalo v násilí během období rudého teroru (1944–1945) a bílého teroru (1945–1946).³⁶ Pod dojmem počínající studené války a intervencionismu velmocí následně eskalovalo v občanskou válku.

32 Alivizatos (1983: 420–422, 436–439).

33 Koliopoulos – Veremis (2002: 37–38).

34 Esche (1982: 39).

35 Smith (1993a: 60); Stergiou (2011: 103).

36 Nikolakopoulos (2014: 60).

Protikomunistická legislativa v době občanské války

Řecká občanská válka, tak jako jiné občanské konflikty, za sebou zanechala jak velké množství lidských ztrát a materiálních škod, tak i hlubokou ránu v myslích obyvatel, již se podařilo překlenout až po mnoha desítkách let prostřednictvím budoucích generací. Během tohoto tříletého ozbrojeného boje se Demokratická armáda Řecka (*Dimokratikos Stratos Elladas*; DSE), založená jako vojenské křídlo KKE v prosinci 1946, střetla s řeckou armádou, podporovanou západními spojenci; nejprve Velkou Británií a po vyhlášení Trumanovy doktríny (1947) Spojenými státy. Právě americká vojenská intervence, nepříznivá mezinárodní situace, silný antikomunismus části řecké společnosti a konečně též špatně zvolená bojová strategie uštedřily DSE tvrdou ránu a vedly k její konečné porážce.³⁷ Výsledky občanské války byly veskrze tragické. Předpokládá se, že mezi lety 1946 až 1949 padlo přibližně 60 až 150 tisíc osob.³⁸ Odhadem 136 tisíc osob bylo donuceno k emigraci, ať už z politických důvodů nebo v důsledku pronásledování národnostních menšin.³⁹ Desítky tisíc osob byly uvězněny nebo internovány.⁴⁰ Devastace veřejné infrastruktury a soukromého majetku byla obrovská.

Souběžně s vojenskými operacemi vedly Atény souboj s komunistickými silami též na ideologické úrovni. Kromě tradičního nacionalistického konceptu „řecko-křesťanské civilizace“,⁴¹ propojujícího kulturní odkaz antického Řecka a Byzance s moderní řeckou identitou, se ústředním principem stalo tzv. nacionální smýšlení (*ethnikofrosyni*). Tento termín byl užíván v řecké politice již na počátku 20. století v podstatě jako označení pro stoupence monarchie, ale jeho význam jasněji vykrytalizoval až v době občanské války. Tehdy našel nejen praktické použití, ale přinášel i konkrétní politické a právní implikace ve vztahu k politickému přesvědčení občanů. Nejen symbolicky, ale i fakticky rozdělil populaci na osoby loajální konzervativním hodnotám vlasti, rodiny a pravoslaví a respektující tradiční společenskou hierarchii s důrazem na politický klientelismus a soukromé vlastnictví (tzv. nacionálně smýšlející, tedy *ethnikofrones*)⁴² a na osoby neloajální, které nesmýšlely nacionalisticky (*mi-ethnikofrones*). Mimoto *ethnikofrosyni* atěnskému režimu svým způsobem nahrazovala chybějící ideologický základ.⁴³

37 Close – Veremis (1993: 108–112, 121–122); Smith (1993b: 149–150).

38 Close (1993a: 7–9); Veremis (1997: 9); Stergiou (2011: 104).

39 Close (1993a: 9–11).

40 Hradečný (2009: 477); Stergiou (2011: 104).

41 Meletopoulos (1993: 26–29); Lalaki (2012: 552–577).

42 Termín přeložen podle Hradečného (2009: 464).

43 Bournazos (2014: 9–11); Nikolakopoulos (2014: 35–36).

Cílem protikomunistické propagandy bylo nejen dehonestovat protivníka, ale dokonce zatajit před obyvatelstvem, že probíhající konflikt je občanskou válkou. Jak ilustruje řecký historik Stratis Bournazos, aténský režim prezentoval komunistické síly jako „protinárodní“ a „protiřecké“.⁴⁴ Z toho důvodu byli řečtí komunisté v dobovém tisku zobrazováni jako „Slované“, „vnější nepřátelé“, „zrádci“, „kriminálníci“, „barbaři“ a „bezvěrci“ (s ohledem na význam pravoslavy pro formování moderní řecké identity). Ozbrojený boj řeckých komunistů byl označován pojmy jako „rebelie“ (*antarsia*), „povstalecká válka“ (*antartopolemos*) nebo „zločinecká válka“ (*symmoritopolemos*). Tradiční chápání občanské války jako tříkolového soupeření pak pramenilo z představy, že komunistický odboj, prosincové události roku 1944 a občanská válka představovaly tři na sobě nezávislé snahy KKE o uzurpaci moci.⁴⁵ Takové pojetí konfliktu, stejně jako principy loajality a nacionálního smýšlení se otiskly též do podoby tehdejší antikomunistické legislativy.

Společný odpor ke komunismu pomohl liberálům a lidovcům dočasně překonat jejich politické spory. Středoprávé koalice byly typické pro většinu tohoto období, příkladem jsou zejména vlády lidovce Konstantina Tsaldarise (1946–1947) a liberála Themistoklise Sofoulise (1945–1946, 1947–1949), které významně ovlivnily podobu nových protikomunistických opatření. Již v červenci 1945, ještě před začátkem občanské války, byla donucovacím zákonem 453/1945 obnovena praxe administrativních deportací. Zákon sice explicitně netrestal politicky motivované činy, nicméně v praxi byl používán vůči stoupcům levice, a to v rozporu s podmínkami amnestie, sjednanými dohodou z Varkizy mezi aténskou vládou a EAM/ELAS v únoru 1945.⁴⁶ Tsaldarisova vláda následně reaktivovala legislativním dekretem ze dne 4. května 1946 (tedy bez schválení parlamentem) činnost komisí veřejné bezpečnosti, které byly oprávněny rozhodovat o deportacích v délce až 24 měsíců. Již v srpnu 1948 Sofoulisova vláda umožnila prodloužení nuceného exilu za hranici dvou let po dobu trvání „vzpourey“. Ve skutečnosti zákon setrval v platnosti až do roku 1962, a umožnil tak dlouhodobou izolaci tisíců osob na období dlouhé 10 až 15 let.⁴⁷

Za Tsaldarisovy vlády zahájily schválením tzv. třetího usnesení ze dne 18. června 1946 svou činnost mimořádné válečné soudy, v jejichž pravomoci bylo udělit rozsudek smrti za subverzní aktivity namířené proti řeckému

44 Bournazos (2014: 17–19).

45 Ibid., 17–19.

46 Anagkastikos nomos 453/1945. Viz také Alivizatos (1983: 460); k počtům vězňů a deportovaných politických vězňů Voglis (2004: 96–97).

47 Nomothetiko diatagma 04/05/1946.

státu a integritě jeho území.⁴⁸ Zákon, který cílil zejména na sympatizanty KKE, fakticky omezoval některé občanské svobody, včetně shromažďovacího práva, svobody pohybu a nedotknutelnosti soukromého majetku. V prosinci 1947 Sofoulisova vláda postavila mimo zákon KKE, EAM a Národní solidaritu (*Ethniki Allilengyi*), charitativní organizaci EAM z dob okupace. Stalo se tak na základě donucovacího zákona 509/1947 pro jejich zapojení do příprav a vedení „zrádné vzpoury proti integritě země“.⁴⁹ Kanceláře těchto organizací byly uzavřeny a jejich majetek a dokumenty byly zabaveny prokuraturou. Zákon též zakazoval veřejné demonstrace a umožňoval rozpuštění politické strany nebo organizace, pokud by spolupracovala s komunistickými subjekty nebo vyzývala ke svržení státního zřízení či k separatismu. Členům armády a zaměstnancům státních institucí hrozil za zapojení do komunistické „rebelie“ trest vězení, či dokonce smrti.⁵⁰ Mezi lety 1946 až 1949 stálo před mimořádnými válečnými soudy přibližně 36 920 osob a minimálně osm tisíc z nich bylo odsouzeno k smrti. Čtyři až pět tisíc osob bylo popraveno mezi červencem 1946 a říjnem 1951.⁵¹

Počínaje rokem 1946 začaly ve státním sektoru probíhat politické čistky, které se projevíly jak na centrální úrovni, tak na úrovni místní správy. Zasáhly též justici, vysoké školství a státem financované organizace, včetně třech bankovních ústavů. Zaměstnance, kteří byli vyhodnoceni jako politicky „nespolehliví“, čekalo propuštění či byli donuceni k rezignaci. V samotném roce 1947 toto opatření dolehlo na dvanáct procent státních zaměstnanců.⁵² Pod vlivem USA byl do řeckého právního systému zaveden princip loajality (*nomimofrosyni*). Donucovací zákon 516/1948 zřídil komise prověřující loajalitu státních zaměstnanců (*symvoulia nomimofrosynis*), od kterých byl vyžadován podpis na prohlášeních (*diloseis nomimofrosynis*), v nichž se zříkali komunismu a vyjadřovali podporu režimu.⁵³ Donucovací zákon 512/1948 zavedl stejný postup pro podniky veřejných služeb.⁵⁴ Řečtí zákonodárci se inspirovali analogickým zákonem platným ve Spojených státech, tzv. *Hatch Act* z 2. srpna 1939. Příslušného hlasování v řeckém parlamentu se dokonce zúčastnili zástupci USA v Řecku.⁵⁵ Ministerstvo veřejného pořádku pak mělo na starost vedení registru „nelojálních“ zaměstnanců.

48 G' Psifisma 18/06/1946. Viz též Alivizatos (1983: 502–511); Nikolakopoulos (2014: 64–65).

49 Anagkastikos nomos 509/1947.

50 Ibid. Viz též Meynaud (1965: 174–175); Alivizatos (1983: 511–523); Bournazos (2014: 13).

51 Alivizatos (1983: 520).

52 Ibid., 473.

53 Anagkastikos nomos 516/1948.

54 Anagkastikos nomos 512/1948.

55 Bournazos (2014: 14–15); Samatas (1986: 17–18, 22–23).

Od konce roku 1946 do poloviny roku 1948 přijaly řecké vlády bez autorizace parlamentem několik mimořádných legislativních dekretů. Jejich schválení bylo samo o sobě kontroverzním krokem, navíc svým obsahem byly mnohdy v rozporu s ustanoveními platné ústavy. Kupříkladu byl uvalen zákaz na publikaci levicového tisku, bylo zrušeno právo na stávku (po vlně mezinárodní kritiky bylo toto rozhodnutí odvoláno), a především bylo umožněno zbavit sympatizanty KKE (většinově pobývajících v komunistickém exilu) řeckého občanství a zkonfiskovat jejich majetek.⁵⁶ Posledně zmíněné opatření, stejně jako většina výjimečných zákonů, bylo uplatňováno až do šedesátých let. Dokonce v době po občanské válce začalo být užíváno v ještě masovějším měřítku. Pokud tedy kupříkladu bylo během občanské války rozhodnuto o zbavení občanství ve 124 případech, v letech 1948 až 1963 se jednalo o ohromujících 22 266 případů.⁵⁷

Jedním z mimořádných legislativních dekretů byl v roce 1949 založen neblaze proslulý internační tábor pro politické vězně na ostrově Makronisos (*Organismos Anamorfortirion Makronisou*).⁵⁸ Tábor od roku 1947 sloužil jako vojenská jednotka pro brance podezřelé z levicového smýšlení. O jeho rozšíření o civilní část bylo rozhodnuto s ohledem na prudký nárůst počtu deportovaných na přelomu let 1947 a 1948. Již v létě 1949 v něm bylo umístěno na 20 tisíc vězňů, na něž byl vyvíjen soustavný fyzický a psychický nátlak s cílem donutit je k lítosti a převychovat. Civilní část tábora Makronisos byla zrušena vládou Nikolaose Plastirase na přelomu let 1950 a 1951 v důsledku mezinárodní kritiky, jeho vojenská část však zůstala funkční až do období let 1953 až 1954. I navzdory uzavření tábora byly prováděny administrativní deportace do menších zařízení až do roku 1962.⁵⁹ Celkový počet politických vězňů není znám, ale odhaduje se, že těsně před koncem občanské války, v září 1949, jich bylo 49 400.⁶⁰

Výjimečné zákony, přijaté na dobu trvání občanského konfliktu, byly řeckou justicí uplatňovány ještě dlouho po skončení bojů. Řecká občanská válka totiž nebyla ukončena žádným legislativním aktem ani mírovou dohodou s druhou stranou. Řečtí komunisté se se svou porážkou nesmířili a i po odchodu do exilu plánovali budoucí obnovení bojů.⁶¹ Řecký antikomunistický režim proto i po svém vítězství v občanské válce považoval levici za trvalou hrozbu, a to i navzdory skutečnosti, že KKE byla trvale oslabená a demoralizovaná. O opaku

56 Psifisma LZ'/1947.

57 Alivizatos (1983: 488–491). Viz též Samatas (1986: 41).

58 Bournazos (2014: 14–15). Více k výjimečné legislativě viz Alivizatos (1983: 173–174, 178–179).

59 Alivizatos (1983: 465–470, 579).

60 Bournazos (2014: 16).

61 Více viz Esche (1982: 340); Stergiou (2011: 104); Close – Veremis (1993: 123).

ale řecké pravicové elity utvrzovalo jak rostoucí napětí počínající studené války, tak skutečnost, že v sousedních státech mezitím staré režimy nahradily nové komunistické vlády.⁶² V jistém smyslu byl pro ně antikomunismus i výhodný, ať už pro svůj mobilizační potenciál, jako záminka pro potlačení dělnického hnutí, nebo jako společný ideologický základ pro další spolupráci s USA a čerpání americké finanční pomoci.⁶³ V období po občanské válce tak zásadní roli hrála tzv. teorie o trvajícím občanské válce (*theoria tou diarkous emfyliou polemou*),⁶⁴ koncept vytvořený teoretiky řeckého antikomunismu, jehož smyslem bylo symbolicky obhájit pokračování politické perzekuce levice i v době míru.

Řecká protikomunistická legislativa v době studené války (1949–1967)

V letech 1952 až 1963 dominovala na řecké politické scéně rojalistická pravice, reprezentovaná Řeckým sjednocením (*Ellinikos Synagermos*) a od roku 1956 Národně radikálním svazem (*Ethniki Rizospastiki Enosis*, ERE). Na ideových základech řecko-křesťanské civilizace a nacionálního smýšlení vystavěla pravice antikomunistický režim, často označovaný jako „pravicový stát“ (*kratos tis dexias / dexio kratos*). Tento pojem poukazuje na skutečnost, že ve zmíněné dekádě pravice disponovala neomezenou mocí a její politický vliv prostupoval všemi úrovněmi státní správy, bezpečnostních složek a veřejné sféry.⁶⁵ Významným garantem pravicového režimu byly USA, které si i po skončení občanské války udržely v zemi výjimečné postavení. S jejich podporou se Řecko v roce 1952 stalo členem NATO a tím se oficiálně připojilo k americké strategii zadržování komunismu. Již dříve ovšem podpořilo USA vysláním svých jednotek do války v Koreji.⁶⁶ V opozici vůči tomuto uspořádání vznikla v roce 1951 Jednotná demokratická levice (*Eniaia Dimokratiki Aristera*, EDA), kterou pravicový režim vnímal jako kryptokomunistickou s ohledem na její vazby na exilovou KKE. Posílení EDA v parlamentních volbách roku 1958, kdy se s téměř 25 procenty hlasů stala nejsilnější stranou opozice, vyvolalo v pravicových kruzích paniku.⁶⁷ Se srovnatelnou nedůvěrou vnímal pravicový establishment i nástup centristů po volbách roku 1962, sjednocených ve Svazu středu (*Enosis kentrou*, EK).

Zásadní úlohu v tomto období hrála protikomunistická propaganda, která byla od roku 1951 na úrovni státu řízena Generálním ředitelstvím tisku

62 Hatzivassiliou (2006: 5–9).

63 Meynaud (1965: 184).

64 Viz Alivizatos (1983: 536–542).

65 Close (2002: 83); Nikolakopoulos (2014: 43).

66 Iatrides (1993: 201–203).

67 Viz Seferiades (1986: 77); Pappas (2003: 94–96).

a informací (*Geniki Dieftthynsis Typou kai Pliroforion*). Propagandistickou úlohu plnily též politické procesy s údajnými sovětskými špióny: s komunistickými kádry Nikosem Belogiannisem (1952) a Nikosem Ploumbidisem (1954), s důstojníky námořnictva (1944–1948; *Diki tou Naftikou*) a letectva (1952; *Diki ton Aeroporon*). Na základě metaxasovského donucovacího zákona 375/1936 o špiónáži, který byl účelově reaktivován na přelomu let 1951 a 1952, aby mohl být v Belogiannisově případě udělen nejvyšší trest, bylo v průběhu padesátých a šedesátých let popraveno osm osob.⁶⁸ Jak uvádí Meynaud, případy špiónáže se pravděpodobně vyskytovaly především v řeckém pohraničí v sousedství s komunistickými zeměmi. Navzdory tomu hlavním cílem veřejných obvinění ze špiónáže bylo zdiskreditovat politickou opozici. Z těchto případů nejvíce rezonoval – jak na domácí, tak na mezinárodní scéně – soud s levicovým aktivistou Manolisem Glezosem v roce 1957.⁶⁹

Výjimečný stav, vyhlášený za občanské války, byl zrušen postupně v období od prosince 1949 do února 1950. Přesto popravy politických oponentů na základě rozhodnutí válečných soudů pokračovaly až do roku 1951. Dělo se tak v souladu se zákonem 1612/1950, jehož přijetí bylo opět inspirováno americkou protikomunistickou legislativou.⁷⁰ Platnost výjimečných zákonů z dob občanské války byla oficiálně prodloužena rezolucí z 29. dubna 1952 s podmínkou, že jejich zrušení bude v budoucnu možné prostřednictvím běžného zákona.⁷¹ Nadále tak byl aplikován donucovací zákon 509/1947 k potírání komunistické „subverze“, zatímco donucovací zákon 516/1948 položil právní základ pro monitorování politického přesvědčení občanů.

Výše popsaná praxe však byla v rozporu s nově přijatou ústavou z roku 1952. Z tohoto důvodu začal být široce používán nový termín „paraústava“ (*parasyn-tagma*), aby poukázal jednak na kontroverzní, autoritativní charakter platné protikomunistické legislativy, jednak na způsob jejího uplatňování paralelně k demokratickému právnímu řádu. Ilias Iliou, právník a přední představitel EDA, použil tento termín v květnu 1962 ve své analýze řeckého právního systému na právnickém shromáždění v Paříži. Následně pojem přijala za svůj celá řada autorů, včetně francouzského politologa Jeana Meynauda a řeckého konstitučního právníka Nikose Alivizatose.⁷² Právě Alivizatos následně popsal řecký právní systém jako „ústavní dualismus“, v němž byli nacionálně smýšlející

68 Anagkastikos Nomos 375/1936. Viz též Alivizatos (1983: 569–572), Nikolakopoulos (2014: 156–157, 181).

69 Meynaud (1965: 178).

70 Nomos 1612/1950.

71 Alivizatos (1983: 536–542); Samatas (1986: 41–43).

72 Meynaud (1965: 182); Alivizatos (1983: 525–554).

občané (*ethnikofrones*) chráněni demokratickou ústavou, zatímco ti politicky „nespolehliví“ byli podrobeni ustanovením „paraústavy“. ⁷³ Protikomunistická legislativa z doby občanské války byla oficiálně zrušena teprve v roce 1962, kdy Řecko získalo status přidruženého člena Evropského hospodářského společenství. Poté byla politická perzekuce možná již jen na základě běžného trestního práva a v menším rozsahu. Navzdory tomu v zemi stále existovali političtí vězňi a nucený exulanti. ⁷⁴

I v tomto období byly tresty na základě protikomunistické legislativy udělovány nejen za spáchané činy, ale též jako preventivní opatření. Zahrnovaly administrativní deportace, věznění, zbavení občanství a majetku, znemožnění výkonu určitého typu profese či získání univerzitního vzdělání. Perzekuce často dopadala i na osoby, které reálně s komunismem nesympatizovaly, ale kupříkladu se v době okupace zapojily do odbojové činnosti EAM/ELAS. V některých případech byl v podstatě aplikován princip kolektivní viny, když bylo potrestáno též příbuzenstvo odsouzených, okruh jejich známých a v krajních situacích též celé komunity. ⁷⁵ Řada sympatizantů komunismu si odpykávala dlouhé tresty odnětí svobody ve vězeních a internačních táborech, v nichž mnozí byli vystaveni psychickému nátlaku a mučení. Mezi lety 1952 až 1967 byl nucený exil nařízen 1 722 osobám, z nich 1 310 osob bylo deportováno na základě rozhodnutí komisí veřejné bezpečnosti a jen 412 na základě rozhodnutí soudu. ⁷⁶ Prohlášení lítosti byla i nadále předpokladem pro propuštění z vězení, snížení trestu nebo zamezení dalšímu pronásledování. ⁷⁷ Souběžně s tím ale celkový počet politických vězňů postupně klesal. V lednu 1952 jich v zemi bylo údajně 17 089, v březnu 1962 se jejich počet snížil na 1 655 osob. ⁷⁸ V tomto smyslu se situace zadržovaných postupně zlepšovala.

Mimoto se vládnoucí režim pokoušel různými prostředky zasahovat do průběhu voleb. Krátce po skončení občanské války bylo volebního práva zbaveno odhadem 20 000 levicových voličů, kteří byli nuceni utéct z venkovských oblastí do měst, především s cílem získat větší anonymitu. ⁷⁹ Násilnosti provázely hlasování zejména ve venkovských oblastech, kde docházelo k zastrašování levicových voličů i kandidátů. Nechvalně v tomto ohledu prosluly především parlamentní volby v roce 1961, kdy se představitelé policie, četnictva (*chorofylaki*) a členo-

73 Alivizatos (1983: 525–526).

74 Nikolakopoulos (2014: 295–296); Close (1993c: 214–215); Hradečný (2009: 478–480).

75 Samatas (1986: 10).

76 Alivizatos (1983: 581–582).

77 Bournazos (2014: 15); Samatas (1986: 11).

78 Close (1993c: 217–218).

79 Close (1993b: 182).

vé paramilitárních skupin, často označovaných jako tzv. parastát (*parakratos*), podíleli na teroru vůči kandidátům levice a levého středu již během předvolební kampaně. V řadě obcí bylo voličům znemožněno pro tyto kandidáty hlasovat.⁸⁰ Levici bylo umožněno prosadit své kandidáty, ale mnoho z nich bylo zbaveno získaných funkcí státní správou, tak jako v místních volbách roku 1951. Po celá padesátá a začátek šedesátých let byly volební výsledky upravovány disproportčně většinovými volebními reformami či záměrnou alokací parlamentních mandátů na základě zastaralého cenzu z roku 1940 namísto toho z roku 1951. Taková distribuce křesel nerefletovala demografické změny, které v zemi nastaly v důsledku druhé světové války a občanské války. Některé regiony se vyvíjely, zatímco velká města rostla. Následkem toho vznikly v jednotlivých volebních obvodech značné rozdíly mezi počtem hlasů nutným k získání mandátu. Zatímco ERE si držela silnou pozici v nadreprezentovaných regionech, města se stala útočištěm levice. Toto opatření tedy opět zvýhodňovalo pravicové síly.⁸¹

Takto rozsáhlá protikomunistická perzekuce byla v praxi proveditelná zejména díky přispění tajné policie, Ústřední informační služby (*Kentriki Ypiresia Pliroforion*, KYP), která byla založena v roce 1953 a řízena ve spolupráci s americkou CIA. Jejím úkolem bylo koordinovat sledování obyvatelstva, včetně provádění odposlechů, kontroly osobní korespondence a sestavování seznamů politicky nepohodlných osob. KYP údajně zaměstnávala desítky tisíc policejních informátorů ve snaze shromažďovat složky s informacemi (*fakeloi*) o osobním i profesním životě každého občana. Zatímco údaje o civilním obyvatelstvu spravovala policie, armáda byla zodpovědná za sběr informací o důstojnickém sboru a brancích. Tajné složky si vedly dokonce i řecké ambasády v zemích se silným řeckým zastoupením.⁸²

Na základě tajných složek byl vyhodnocován profil občanů s ohledem na jejich nacionální smýšlení. Pozitivní hodnocení přitom otevíralo cestu k získání sociálních a ekonomických výhod, profesních povolení, řidičských průkazů, stipendií a univerzitního vzdělání.⁸³ Vzhledem k obtížné ekonomické situaci v poválečném Řecku tak část společnosti poskytovala svou politickou loajalitu výměnou za státní podporu či zaměstnání. Toto uspořádání přitom mnohdy vyhovovalo i vyšším společenským vrstvám bohatých podnikatelů, kteří za svou loajalitu získávali přístup ke státním dotacím a obchodním příležitostem.⁸⁴

80 Close (1993c: 218).

81 Meynaud (1965: 51–55, 141–147).

82 Close (1993c: 214–215); Close (2002: 85); Samatas (2005: 182–184).

83 Samatas (1986: 9, 12, 18); Samatas (2005: 183).

84 Samatas (1986: 31–32).

Závěr

Cílem řecké protikomunistické kampaně mezi lety 1917 až 1967 nebylo pouze zabránit levicovým subjektům a jednotlivcům získat politickou moc a kontrolu nad státními institucemi, ale v zásadě dosáhnout „trvalého vyloučení komunismu z života řeckého národa“. ⁸⁵ Z hlediska „nacionálně smýšlejících“ elit komunismus představoval hrozbu pro stávající politické, společenské a ekonomické uspořádání, postavené na tradičních sociálních strukturách, klientelistických vazbách a soukromém vlastnictví. Ať už kritika vycházela z liberálních pozic, bránících vlastní pojetí demokracie, svobody a parlamentarismu, nebo z těch konzervativních, vyzdvihujících hodnoty vlasti, rodiny a náboženství, komunismus v očích většinové veřejnosti meziválečného období ztělesňoval rozpínavost Sovětského svazu a slovanského živlu jako takového, jehož zájmy byly typicky vnímány jako protichůdné vůči těm řeckým. O to snazší bylo pro protikomunistickou propagandu za občanské války vyobrazit řecké komunisty jako zrádce národa a bandity a po jejím skončení jako občany politicky „nespolehlivé“ a „nelojální“, které je třeba vyloučit z veřejného života. Zatímco v meziválečném období přijímání protikomunistických zákonů vyplývalo především z potřeb domácích politických elit, v období občanské války do hry výrazněji vstoupil zahraničněpolitický prvek a snaha vyhovět novému spojenci, jímž se staly USA.

V obecném smyslu byla protikomunistická opatření přijímána se záměrem potlačit komunistická a jiná „podobně“ orientovaná hnutí, která by podryvala stabilitu politického režimu, usilovala o změnu společenského uspořádání nebo ohrožovala integritu státního území. Mimoto státní moc důsledně prozrazovala eliminaci osob podezřelých z podpory těchto uskupení ve státní sféře a v řadě případů též jejich izolaci od většinové společnosti. Protikomunistická legislativa přitom necílila pouze na potrestání spáchaných trestných činů, ale sloužila též jako preventivní opatření, uplatňovaná nejen vůči podezřelým jedincům, ale v souladu s principem kolektivní viny i proti jejich okolí. Jak svým obsahem, tak i způsobem aplikace byla protikomunistická legislativa v rozporu s platnými ústavami, garantujícími dodržování základních občanských práv a svobod. Vina byla navíc posuzována z pohledu čistě ideologicky definovaných kategorií „loajality“ a „nacionálního smýšlení“. Po období částečného uvolnění v první polovině šedesátých let politická perzekuce opětovně zesílila za vlády plukovnícké junty. Rehabilitace se tak mnozí věznění dočkali až po pádu vojenské diktatury v roce 1974.

85 Couloumbis (1973: 292).

Bibliografie

Primární zdroje

- Nomos yp' arith. 755 Peri adikimaton tinon kata tis asfaleias tis choras kai tis koinis isychias, 23/08/1917 [Νόμος υπ' αριθ. 755 Περί αδικημάτων τινών κατά της ασφάλειας της χώρας και της κοινής ησυχίας, 23/08/1917].
- Nomothetiko diatagma yp' arith. 178 Peri tropopoiiseos Nomothetikou diatagmatos peri systaseos Epitropon Dimotikis Asfaleias kai prosthikis diataxeos peri yperorias, 02/06/1926 [Νομοθετικό διάταγμα υπ' αριθ. 178 Περί τροποποίησης Νομοθετικού διατάγματος περί συστάσεως Επιτροπών Δημοτικής Ασφάλειας και προσθήκης διατάξεως περί υπερορίας, 02/06/1926].
- Nomos yp' arith. 4229 Peri metron asfaleias tou koinonikou kathestotos kai prostasias ton eleftherion ton politon, 25/07/1929 [Νόμος υπ' αριθ. 4229 Περί μέτρων ασφάλειας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών, 25/07/1929].
- Anagkastikos nomos yp' arith. 117 Peri metron pros katapolemisin tou kommounismou kai ton ek toutou synepeion, 18/09/1936 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 117 Περί μέτρων προς καταπολέμηση του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών, 18/09/1936].
- Anagkastikos nomos yp' arith. 375 Peri timorias ton egklimaton kataskopeias kai ton egklimatikon energeion ton apeilouson tin exoterikin asfaleian tis choras, 14/12/1936 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 375 Περί τιμωρίας των εγκλημάτων κατασκοπείας και των εγκληματικών ενεργειών των απειλούσων την εξωτερικήν ασφάλειαν της Χώρας, 14/12/1936].
- Anagkastikos nomos yp' arith. 1075 Peri metron asfaleias tou koinonikou kathestotos kai prostasias ton politon, 11/02/1938 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 1075 Περί μέτρων ασφάλειας του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των πολιτών, 11/02/1938].
- Anagkastikos nomos yp' arith. 453 Peri lipseos metron pros empedosin tis Dimosias Asfaleias kai taxeos, 09/07/1945 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 453 Περί λήψεως μέτρων προς εμπέδωσιν της Δημοσίας Ασφαλείας και τάξεως, 09/07/1945].
- Nomothetiko diatagma Peri tropopoiiseos kai sympliroseos ton ischyonton Nomon peri systaseos en ekástw Nomw Epitropon επί της Δημοσίας Ασφαλείας, 04/05/1946 [Νομοθετικό διάταγμα Περί τροποποιήσεως και συμπληρώσεως των ισχυόντων Νόμων περί συστάσεως εν εκάστω Νομώ Επιτροπών επί της Δημοσίας Ασφαλείας, 04/05/1946].
- G' Psifisma Peri ektakton metron aforonton stin dimosian taxin kai asfaleian, 18/06/1946 [Γ' Ψήφισμα Περί έκτακτων μέτρων αφορώντων στην δημόσιαν τάξην και ασφάλειαν, 18/06/1946].
- Psifisma LZ' Peri aposteriseos tis Ellinikis ithageneias prosopon antethnikos dronton eis to exoterikon, 07/12/1947 [Ψήφισμα ΛΖ' Περί αποστερήσεως της Ελληνικής ιθαγενείας προσώπων αντεθνικώς δρώντων εις το εξωτερικόν, 07/12/1947].
- Anagkastikos Nomos yp' arith. 509 Peri metron asfaleias tou Kratous, tou politevmatos, tou koinonikou kathestotos kai prostasias ton eleftherion ton politon, 27/12/1947 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 509 Περί μέτρων ασφαλείας του Κράτους, του πολιτεύματος, του κοινωνικού καθεστώτος και προστασίας των ελευθεριών των πολιτών, 27/12/1947].
- Anagkastikos Nomos yp' arith. 512 Peri asfaleias ton etairion ofeleias diarkousis tis antarsias, 03/01/1948 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 512 Περί ασφάλειας των εταιριών ωφελείας διαρκούσης της ανταρσίας, 03/01/1948].

Anagkastikos Nomos yp' arith. 516 Peri elenchou nomimofrosynis ton dimotikon ypalilon kai ypiresion, 08/01/1948 [Αναγκαστικός νόμος υπ' αριθ. 516 Περί ελέγχου νομιμοφροσύνης των δημοτικών υπαλλήλων και υπηρεσιών, 08/01/1948].

Nomos yp' arith. 1612 Peri diatiriseos en ischyi tou An. Nomou 375/1936 peri timorias ton egklimatikon energeion ton apeilouson tin exoterikin asfaleian tis Choras, 31/12/1950 [Νόμος υπ' αριθ. 1612 Περί διατήρησης εν ισχύι του Αν. Νόμου 375/1936 περί τιμωρίας των εγκληματικών ενεργειών των απειλούσων την εξωτερικήν ασφάλειαν της Χώρας, 31/12/1950].

Sekundární zdroje

Alivizatos, N. 1983. *Oi politikoi thesmoi se krisi 1922–1974. Opseis tis ellinikis empeirias*. Athina. [Αλιβιζάτος, Ν. 1983. *Οι πολιτικοί θεσμοί σε κρίση 1922–1974. Όψεις της ελληνικής εμπειρίας*. Αθήνα.]

Apostolaki, L. 1997. Greek Workers or Communist Others': The Contending Identities of Organized Labour in Greece, c. 1914–36. *Journal of Contemporary History* 32/3, 409–424.

Bournazos, S. 2014. To kratos ton ethnikofronon: antikommounistikos logos kai praktikes. *Archeiotaxio* 16, 9–49. [Μπουρνάζος, Σ. 2014. Το κράτος των εθνοκοφρόνων: αντικομμουνιστικός λόγος και πρακτικές. *Αρχειοτάξιο* 16, 9–49.]

Close, D. H. 1993a. Introduction. In Idem (ed.), *The Greek Civil War, 1943–1950: Studies of Polarization*. London – New York, 1–31.

Close, D. H. 1993b. The Reconstruction of a Right-Wing State. In Idem (ed.), *The Greek Civil War, 1943–1950: Studies of Polarization*. London – New York, 156–189.

Close, D. H. 1993c. The Legacy. In Idem (ed.), *The Greek Civil War, 1943–1950: Studies of Polarization*. London – New York, 214–234.

Close, D. H. 2002. *Greece since 1945*. Harlow.

Close, D. H. – Veremis, Th. 1993. The Military Struggle, 1945–9. In D. H. Close (ed.), *The Greek Civil War, 1943–1950: Studies of Polarization*, London – New York, 97–128.

Coulombis, Th. A. 1973. Post World War II Greece: A Political Review. *East European Quarterly* 7/ 3, 285–310.

Esche, M. 1982. *Die Kommunistische Partei Griechenlands 1941–1949*. München.

Hatzivassiliou, E. 2006. *Greece and the Cold War: Frontline State, 1952–1967*. London – New York.

Hondros, J. L. 1993. Greece and the German Occupation. In D. H. Close (ed.), *The Greek Civil War, 1943–1950: Studies of Polarization*. London – New York, 32–57.

Hradečný, P. 2009. *Dějiny Řecka*. Praha.

Iatrides, J. O. 1993. Britain, the United States, and Greece, 1945–9. In D. H. Close (ed.), *The Greek Civil War, 1943–1950: Studies of Polarization*. London – New York, 190–213.

Koliopoulos, I. S. – Veremis, Th. 2002. *Greece: The Modern Sequel from the 1821 to the Present*. London.

Lalaki, D. 2012. On the Social Construction of Hellenism Cold War Narratives of Modernity, Development and Democracy for Greece. *Journal of Historical Sociology* 25/4, 552–577.

Meletopoulos, M. I. 1993. *Ideologia tou dexiou kratous, 1949–1967: Episimos politikos logos kai kyriarchi ideologia stin metemfyliaki Ellada*. Athina. [Μελετόπουλος, Μ. Η. 1993. *Ιδεολογία του δεξιού κράτους 1949–1967: Επίσημος πολιτικός λόγος και κυρίαρχη ιδεολογία στην μετεμφυλιακή Ελλάδα*. Αθήνα.]

- Meynaud, J. 1965. *Les forces politiques en Grèce*. Lausanne.
- Mitsopoulou, A. I. 2014. *O ellinikos antikommounismos ston "syntomo 200 aiona": opseis tou dimosiou logou stin politiki, stin ekpaidefsi kai sti logotechnia*. Thessaloniki. [Μητσοπούλου, Α. Ι. 2014. *Ο ελληνικός αντικομμουνισμός στον «σύντομο 200 αιώνα»: όψεις του δημοσίου λόγου στην πολιτική, στην εκπαίδευση και στη λογοτεχνία*. Θεσσαλονίκη.]
- Nikolakopoulos, I. 2014. *I kachektiki dimokratia: Kommata kai ekloges, 1946-1967*. Athina. [Νικολακόπουλος, Η. 2014. *Η καχεκτική δημοκρατία. Κόμματα και εκλογές, 1946-1967*. Αθήνα.]
- Papacosma, V. 2007. Ioannis Metaxas and the "Fourth of August" Dictatorship in Greece. In B. J. Fischer (ed.), *Balkan Strongmen: Dictators and Authoritarian Rulers of South Eastern Europe*. West Lafayette, 165-198.
- Pappas, T. S. 2003. The Transformation of the Greek Party System Since 1951. *West European Politics* 26/2, 90-114.
- Samatas, M. 1986. Greek McCarthyism: A Comparative Assessment of Greek Post-Civil War Repressive Anticommunism and the U.S. Truman-McCarthy Era. *Journal of the Hellenic Diaspora* 13/3-4, 5-75.
- Samatas, M. 2005. Studying Surveillance in Greece: Methodological and Other Problems Related to an Authoritarian Surveillance Culture. *Surveillance & Society* 3/2-3, 181-197.
- Seferiades, S. 1986. Polarization and Nonproportionality: The Greek Party System in the Postwar Era. *Comparative Politics* 19/1, 69-93.
- Smith, O. L. 1993a. The First Round' - Civil War during Occupation. In D. H. Close (ed.), *The Greek Civil War, 1943-1950: Studies of Polarization*. London - New York, 58-71.
- Smith, O. L. 1993b. The Greek Communist Party, 1945-1949. In D. H. Close (ed.), *The Greek Civil War, 1943-1950: Studies of Polarization*. London - New York, 129-155.
- Stergiou, A. 2011. Der Antikommunismus in Griechenland. *Jahrbuch für Historische Kommunismusforschung*, 101-118.
- Ślupkov, I. A. 2006. *The Communist Party of Greece and the Macedonian National Problem, 1918-1940*. Szczecin.
- Veremis, Th. 1997. *The Military in Greek Politics: From Independence to Democracy*. London.
- Voglis, P. 2004. *I empeiria tis fylakis kai tis exorias. Oi politikoι kratoumenoi ston emfylío polemo*. Athina. [Βόγλης, Π. 2004. *Η εμπειρία της φυλακής και της εξορίας. Οι πολιτικοί κρατούμενοι στον εμφύλιο πόλεμο*. Αθήνα.]